

УДК 378

ФОРМУВАННЯ РИТОРИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ: РЕЗУЛЬТАТИ ПЕДАГОГІЧНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ

Корчова О.М.

Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

У публікації репрезентовано результати педагогічного експерименту, спрямованого на формування риторичної компетентності в майбутніх соціологів під час професійної підготовки у вищих педагогічних навчальних закладах. Відповідно до цього зацікавлено увагу на моделюванні як методі педагогічних досліджень. Виписано структурно-функціональну модель формування риторичної компетентності майбутніх соціальних працівників/педагогів, практичних психологів. Висунувано критерії, показники та рівні сформованості досліджуваної професійної якості. Доведено, що впровадження в навчальний процес розробленої педагогічної моделі ефективно впливає на формування риторичної компетентності майбутніх фахівців соціологічної сфери.

Ключові слова: риторична компетентність фахівця соціологічної сфери, експеримент, моделювання, модель, критерій, показник, рівень.

Постановка проблеми. Сьогоднішні ознаки соціального змісту життя, розв'язування соціальних конфліктів у різних соціальних сферах, побудова ефективної соціальної взаємодії на мікро-, мезо- й макрорівнях суспільних відносин спонукають до опанування мови не лише як засобу спілкування, а й як способу звернення до комуніканта, установлення з ним ефективної взаємодії.

Ідеться про дискурсивно-риторичний аспект мовлення в межах комунікативного акту: стратегії й тактики ініціацій, регулювання та припинення вербального контакту, вибір і моніторинг мовцем тематики спілкування, реалізація мовленнєвих дій, сумісних із певними комунікативними намірами.

Це актуалізує риторичний складник професійної підготовки здобувачів вищої освіти за

соціономічними спеціальностями. Відповідно до цього нагальним стає обґрунтування педагогічної моделі формування риторичної компетентності майбутніх соціономістів та експериментальної перевірки її ефективності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні в науково-теоретичних і науково-практичних дослідженнях щодо підготовки соціальних працівників/педагогів, практичних психологів риторичний аспект посідає вагоме місце, оскільки соціально-педагогічна та психолого-педагогічна діяльність потребують сформованих комунікативних умінь.

Аналіз наукової літератури дає змогу виокремити основні напрями комунікативної підготовки соціономістів, спрямованої на формування: готовності соціальних педагогів до професійного спілкування загалом (Локарева Г.), і в аспекті професійної соціалізації зокрема (Зонь В.); мовленнєвої культури (Качарова Т., Вакуленко Г.), комунікативних умінь (Міщик Л.) майбутнього соціального педагога; риторичних умінь соціальних педагогів (Первушина А.); риторичної майстерності магістрів із соціальної педагогіки (Литовченко Л.); комунікативних професійних якостей соціального працівника (Карпенко О., Годлевська Д.); здатності до активної міжособистісної взаємодії соціальних працівників з клієнтами через комунікування (Мельничук І.); комунікативно-мовленнєвих умінь практичних психологів (Ханецька Т.); мовленнєвої компетентності (Паскевська Ю.) та комунікативної компетенції (Артемова О.) майбутніх психологів; комунікативних умінь соціальних працівників/педагогів, психологів (Ткачишина О.) тощо.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз чинних навчальних планів професійної підготовки фахівців соціономічної сфери, робочих програм навчальних дисциплін, методичного забезпечення дає змогу дійти висновку про необхідність напрацювання та експериментальної перевірки чіткої технології формування риторичної компетентності фахівців соціономічної сфери відповідно до принципів системності, наступності, інтегративності та з урахуванням міжпредметних зв'язків під час викладання навчальних дисциплін у системі професійної підготовки у вищій школі.

Мета статті. Отже, мета статті – висвітлити результати педагогічного експерименту перевірки ефективності розробленої автором структурно-функціональної моделі формування риторичної компетентності майбутніх соціономістів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під час формування риторичної компетентності послуговуємося методом моделювання, що дає змогу вирішувати завдання з «оптимізації структури навчального матеріалу; поліпшення планування навчального процесу; управління пізнавальною діяльністю; управління навчально-виховним процесом; діагностики, прогнозування, проектування навчання» (переклад наш – К. О.) [5, с. 67].

Ключовим поняттям методу моделювання є «модель» (фр. *modele* – зразок) – «уявна або матеріально-реалізована система, котра відображає або відтворює об'єкт дослідження (природ-

ний чи соціальний) і здатна змінювати його так, що її вивчення дає нову інформацію стосовно цього об'єкта» [2, с. 516].

Апелюємо до структурно-функціональної моделі за типом організації й управління пізнавальною діяльністю суб'єктів навчання, що передбачає поетапне впровадження напрямів розв'язання дидактичних завдань (складників моделі), утілюючи їх функціональну єдність – формувати риторичну компетентність майбутніх фахівців соціономічної сфери.

Підґрунтям спроектованої моделі є: кваліфікаційні вимоги до фахівців-соціономістів, гуманістична освітня парадигма, компетентнісний підхід в освіті, концептуальні основи формування риторичної компетентності, виписані нами педагогічні умови, ідеї педагогічного моделювання, методологічні принципи (об'єктивність, системність, логічна послідовність та інтеграційність).

В основі структурно-функціональної моделі як певної системи з внутрішніми зв'язками її складників убачаємо мету й завдання формування складників риторичної компетентності соціономістів, дидактичні підходи та принципи, педагогічні умови та етапи окресленого процесу, зміст риторичної підготовки, систему форм, методів і засобів навчання, діагностичний інструментарій, критерії та рівні сформованості риторичної компетентності, спонуку до риторичного самовдосконалення. Усе це потребує відтворення в структурних блоках – складниках моделі (методологічно-цільовому, змістово-процесуальному, результативному), розміщених відповідно до логічної послідовності та функціональної єдності процесу підготовки майбутніх фахівців соціономічної сфери до риторичної діяльності (рис. 1).

Потреба експериментальної перевірки розробленої моделі спонукала до визначення рівнів, критеріїв та показників сформованості риторичної компетентності майбутніх соціономістів.

З огляду на теоретично обґрунтовану структуру риторичної компетентності [4, с. 196-205], виокремлюємо чотири основні критерії сформованості досліджуваної особистісної якості: мотиваційний, знаннєвий, етикопрактичний, праксеологічний та соціально-діяльнісний. Кожен критерій означаємо сукупністю показників. Так, 1) мотиваційний критерій окреслюємо такими показниками, як: ціннісне ставлення до соціономічної діяльності загалом, і професійної комунікації передусім, на засадах гуманізму та антропоцентризму; усвідомлення майбутніми фахівцями соціономічної сфери ролі та місця риторики у власному професійному становленні; 2) знаннєвий – мовно-мовленнєві знання; оперування засобами спілкування відповідно до їхньої поліномінативності; усвідомлення мовних норм; знання понять, категорій, законів риторики, її історії, видів і жанрів красномовства, алгоритму риторичної дії, стратегій і тактик риторичного мовлення; інтегрування відомостей з риторики та суміжних дисциплін; 3) етикопрактичний – володіння вербальним та невербальним етикетом у спілкуванні відповідно до морально-етичних категорій (демократичності, увічливості, істинності, природності, щирості, тактовності, стриманості, емпатії) з огляду на професійну етику фахівця-соціономіста; 4) праксеологічний – риторичне

елокутивне текстотворення шляхом практичного втілення мовнокомунікативних засобів говоріння й слухання з дотриманням норм сучасної української літературної мови, морально-етичних законів, комунікативних ознак, техніки мовлення для конструювання ефективної суб'єкт-суб'єктної

взаємодії відповідно до комунікативної ситуації, зберігаючи психологічний комфорт спілкування; здатність до рефлексії.

Усталена система оцінювання результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів (початковий, середній, достатній, високий рівні

Рис. 1. Структурно-функціональна модель формування риторичної компетентності в майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей ВПНЗ

Рівні сформованості риторичної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей

Рівень	Складник, критерій	Ціннісно-мотиваційний/мотиваційний			Когнітивний/знаннявий			Етичний/етикопрактичний			Операційно-технологічний/праксеологічний		
		КЕ	ФЕ		КЕ	ФЕ		КЕ	ФЕ		КЕ	ФЕ	
			КГ	ЕГ		КГ	ЕГ		КГ	ЕГ		КГ	ЕГ
Високий		5,6	6,7	19,7	4,8	5,9	21,5	3,6	5,3	22,3	5,5	8,9	25,9
Достатній		19,2	22,4	48,5	12,7	15,6	32,2	4,2	6,9	30,8	9,8	10,4	29,1
Середній		48,5	47,6	22,3	45,2	43,7	31,0	43,9	41,1	27,3	44,7	42,5	26,2
Низький		26,7	23,3	9,5	37,3	34,8	15,3	48,3	46,7	19,6	40,0	38,2	18,8

навчальних досягнень) [6, с. 221-224], дослідження науковців про рівні компетентності (низький – рецептивно-продуктивний; середній – репродуктивний; достатній – конструктивно-варіативний; високий – творчий), зосібна А. Гуржій, [1, с. 11], дає змогу також виокремити відповідно до описаних критеріїв та показників чотири рівні сформованості риторичної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей: високий, достатній, середній, низький. Для їх вимірювання послуговуємося діагностичним інструментарієм [3].

Педагогічним експериментом охоплено 588 студентів-здобувачів вищої освіти за соціономічними спеціальностями. Констатувальне діагностування виявило низку суперечностей, зокрема між: ціннісними пріоритетами й особистісними інтересами майбутніх соціономістів; осмисленням ролі й місця мови в суспільному житті й не усвідомленням соціальними працівниками/педагогами, практичними психологами значення красномовності в професійній сфері; розумінням потреби риторичної вправності й незнанням засобів і шляхів її формування; бажаним й реальним рівнем риторичної майстерності студентів. Здобуті показники спонукали до спроби удосконалення нинішнього способу організації професійної підготовки майбутніх соціономістів.

З огляду на це в навчальний процес експериментальної групи (ЕГ) було впроваджено розроблену експериментальну технологію формування риторичної компетентності майбутніх соціономістів, ефективність якої визначали шляхом порівняння здобутих результатів констатувального й формувального експериментів у двох групах: експериментальній (ЕГ) та контрольній (КГ). Узагальнені результати репрезентує табл. 1, де КЕ – констатувальний експеримент, ФЕ – формувальний експеримент.

Усереднені показники рівнів володіння риторичною компетентністю майбутніми соціономістами визначали за формулою: $Q = \Sigma C / K$, де

Q – середній відсоток певного рівня сформованості риторичної компетентності респондентів, ΣC – сума відсоткових кількісних показників сформованості складників риторичної компетентності; K – кількість досліджуваних складників.

На етапі КЕ педагогічного дослідження Q_1 (високий показник сформованості рівня володіння риторичною компетентністю) засвідчили 4,9% респондентів; Q_2 (достатній показник сформованості рівня володіння риторичною компетентністю) – 11,5%; Q_3 (середній показник сформованості рівня володіння риторичною компетентністю) – 45,6%; Q_4 (низький показник сформованості рівня володіння риторичною компетентністю) – 38,0%.

Близькими є показники КГ ФЕ, а саме: $Q_1 = 6,7\%$; $Q_2 = 13,8\%$; $Q_3 = 43,7\%$; $Q_4 = 35,7\%$.

Натомість у межах ЕГ ФЕ $Q_1 = 22,3\%$ (приріст (порівняно з КГ) – 15,6%); $Q_2 = 35,1\%$ (приріст – 21,3%); $Q_3 = 26,7\%$ (приріст – 17%); $Q_4 = 15,8\%$ (приріст – 19,9%).

Висновки з дослідження та перспективи. Здобуті показники експериментально-дослідної роботи підтверджують ефективність запропонованої структурно-функціональної моделі формування риторичної компетентності в майбутніх фахівців соціономічної сфери, а саме: 1) пріоритетність антропоцентричного навчання у вищій професійній школі; 2) моделювання риторично спрямованого навчального середовища шляхом міжпредметної інтеграції та впровадження спеціального навчального курсу «Практична риторика»; 3) застосування інтерактивних інноваційних освітніх технологій.

Перспективами наукового пошуку вбачаємо подальше впровадження розробленої педагогічної системи формування риторичної компетентності соціальних працівників/педагогів, практичних психологів, спрямованої на становлення людиноцентризму соціономістів як спонуки до мовно-мовленнєвого самовдосконалення, зумовленого особистісно-педагогічною рефлексією.

Список літератури:

1. Гуржій А. М. Методологія критеріїв оцінювання / А. М. Гуржій // Освіта України. – 2000. – № 44-45 (1 листопада). – С. 11.
2. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред.: В. Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с., с. 516.
3. Корчова О. М. Риторична компетентність майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей вищих педагогічних навчальних закладів (діагностичний аспект): навч.-мет. посібн. / Олена Михайлівна Корчова. – Суми: ПКП «Еллада S», 2015. – 156 с.
4. Корчова О. М. Структурно-змістові складники риторичної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери / О. М. Корчова // Педагогічні науки: технологія, історія, інноваційні технології: наук. журнал /

- голов. ред. А. А. Сбруева. – Сумы : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2015. – № 6 (50). – 488 с. – С. 196–205.
5. Подласый И. П. Педагогика. Новый курс : учебник для студ. пед. вузов : в 2 кн. – Кн. 1 : Общие основы. Процесс обучения / Иван Павлович Подласый. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. – 576 с., с. 67.
6. Фіцула М. М. Педагогіка : навч. посіб. / Михайло Миколайович Фіцула. – 3-те вид., стер. – К. : Академвидав, 2009. – 560 с., с. 221–224.

Корчёва Е.М.

Глуховский национальный педагогический университет
имени Александра Довженко

ФОРМИРОВАНИЕ РИТОРИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ СОЦИОНОМИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ: РЕЗУЛЬТАТЫ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ЭКСПЕРИМЕНТА

Аннотация

В публикации представлены результаты педагогического эксперимента по формированию риторической компетентности в будущих социологов во время профессиональной подготовки в высших педагогических учебных заведениях. В соответствии с этим акцентировано внимание на моделировании как методе педагогических исследований. Выписано структурно-функциональную модель формирования риторической компетентности будущих социальных работников/педагогов, практических психологов. Определены критерии, показатели и уровни сформированности исследуемого профессионального качества. Доказано, что внедрение в учебный процесс разработанной педагогической модели эффективно влияет на формирование риторической компетентности будущих специалистов социологической сферы.

Ключевые слова: риторическая компетентность специалиста социологической сферы, эксперимент, моделирование, модель, критерий, показатель, уровень.

Korchova O.M.

Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University

DEVELOPMENT OF RHETORICAL COMPETENCE OF INTENDING SPECIALISTS IN SOCIOMICAL SPECIALTIES: RESULTS OF PEDAGOGICAL EXPERIMENT

Summary

The publication represents the results of a pedagogical experiment aimed at the development of intending sociologists' rhetorical competence during their professional training in higher educational institutions. Accordingly, attention is focused on modeling as a method of pedagogical research. The structural and functional model in the development of the rhetorical competence of social workers/teachers, practical psychologists is set out. Criteria, indicators and levels in the development of the researched professional quality are substantiated. It is proved that implementing the developed pedagogical model in educational process effectively influences on forming the rhetorical competence of intending specialists in sociological sphere.

Keywords: rhetorical competence of a specialist in sociological sphere, experiment, modeling, model, criterion, indicator, level.